

Atf (cite): Avcı, Mehmet (2023). “Güncel Türkçe Sözlük’te Sözlüksel Boşluk (Türkmen Türkçesi Temelinde)” adlı eser üzerine, *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları Dergisi*, 7, 174-178.

“Güncel Türkçe Sözlük’te Sözlüksel Boşluk (Türkmen Türkçesi Temelinde)” Adlı Eser Üzerine About of the “Güncel Türkçe Sözlük’te Sözlüksel Boşluk (Türkmen Türkçesi Temelinde)” Named Book

Mehmet AVCI¹

Makale Türü: Kitap İncelemesi

Paper Type: Book Review

Oğuz KISA (2023). Güncel Türkçe Sözlük’te Sözlüksel Boşluk (Türkmen Türkçesi Temelinde), İstanbul: Aktif Yayınevi, 244 s. ISBN: 9786258182576

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, mehmetavcii07@gmail.com, ORCID: 0009-0004-5466-6171

Makale Geliş Tarihi (Received): 20.11.2023 Makale Kabul Tarihi (Accepted): 25.11.2023

Diller yapı olarak sürekli bir değişim içerisindedir. Bu yapısı ile dil, araştırmacılara yeni çalışma alanlarının kapılarını açmaktadır. Bu çalışma alanlarından biri de sözlüksel boşluklardır. Bir dile ait boşlukların tamamen tespit edilmesi oldukça zordur. Bu konuyla ilgili olarak “*Güncel Türkçe Sözlük’te Sözlüksel Boşluk (Türkmen Türkçesi Temelinde)*” adlı eser Oğuz Kısa’nın doktora tezinin yeniden gözden geçirilmiş biçimi olarak 2023 yılının sonunda Aktif Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Bu çalışmanın amacı Türkmen Türkçesine ait “Türkmen Dilinin Düşündürişli Sözlüğü”nden hareketle Türkiye Türkçesine ait TDK’nın Güncel Türkçe Elektronik Sözlük’te ‘görece/ olası sözlüksel boşluklar’ın tespitidir. Kısa’ya göre sözlüksel boşluk, “*Dillerin karşılaştırılması sırasında ortaya çıkan sözlüksel düzeyde boşluk, bir kavramın kaynak dilde sözcüksel bir ögeyle karşılanıyorken hedef dilde bu kavramı karşılayacak sözcüksel bir ögenin bulunmaması şeklinde açıklanabilir*” (2023: 18).

Eser genel hatlarıyla 244 sayfadan ibaret beş bölümden oluşmaktadır. Asıl bölümleri tamamlayıcı mahiyetteki “Tablolar Listesi”, “Şekiller Listesi”, “Kısaltmalar” ve “Ön Söz” başlıklı bölümlerde çalışma hakkında temel bilgilere yer verilmiştir.

Eserin ilk bölümünü “Sözlük Terminolojisi” oluşturmaktadır. Bu başlık altında çalışmayla ilişkili olduğu düşünölen bazı leksikolojiyle ilgili konulara değinilmiştir. Bu bağlamda; “Sözlükbilim”, “Sözlük Kültürü”, “Sözlükselleşme”, “Sözlükselleşme Süreçleri”, “Sözlüksel Anlam Alanı ve Sözlük Hiyerarşisi” hakkında bilgiler verilmiştir.

Eserin ikinci bölümünü “Boşluk Kavramı ve Farklı Disiplinlerde Boşluk Algısı” oluşturmaktadır. Bu bölümde çeşitli alt başlıklarda farklı disiplinlerdeki boşluk algısı üzerinde durulmuştur. Bu alt başlıklar: “Felsefede Boşluk”, “Fizikte Boşluk”, “Hukukta Boşluk”, “Sosyolojide Boşluk”, “Matematikte Boşluk”, “Mimaride Boşluk” ve “Mutlak Boşluktan Bahsedebilir miyiz?” şeklinde geçmektedir.

- Felsefede boşluk, felsefe disiplini altında genel olarak mekân kavramıyla arasındaki ilişki üzerinden açıklanmıştır.
- Fizikte boşluk, boşluğun varlığı veya yokluğu ile fiziksel olayların boşluktan nasıl veya ne derece etkilendiği, araştırmacılar tarafından tartışma konusu haline geldiği ve farklı görüşlerin de hakim olduğuna değinilmiştir.
- Hukukta boşluk, Pierluigi Chiassoni ve Anglo-Sakson geleneğinden gelen Joseph Raz’ın bakış açısı ele alınarak açıklanmıştır.
- Sosyolojide boşluk, özellikle toplumların bazı dönemlerdeki hızlı değişimleri ve geleneksel yaşam tarzındaki yavaş değişimleri arasında dikkat çekici farklılardan dolayı boşlukların oluşmaya başladığı dile getirilmiştir.
- Matematikte boşluk, diğer disiplinlerden farklı olarak boşluğun matematik biliminde sıfır olarak karşılandığı; sıfırın matematik, fen ve mühendisliğin temelini oluşturan bir rakam olduğundan söz edilmiştir.

- Mimaride boşluk ise, boşluğun farklı şekillerde algılanabileceği üzerinde durulmuştur. Burada boşluğun varlığını kabul eden Epikurosoçulardan, boşluğun varlığını görmezden gelen Dekartçılara kadar konu hakkındaki farklı disiplinlerden çeşitli görüşlere yer verilmiştir. (Kısa, 2023: 57)

Farklı disiplinlerdeki boşluk algısının ele alındığı ikinci bölümde yazar, gerçek manada mutlak boşluktan bahsedilip bahsedilemeyeceği üzerinden bir çıkarımda bulunmuştur. Bu çıkarıma göre mutlak boşluk herhangi bir var olanın yokluğunu imlemektedir ve bu açıdan işlevsel anlamda bir boşluktan kesin olarak bahsedilebilir. Ayrıca yaratılış ve insanı boşluk düzleminde ilişkilendiren yazar, insanın mekânın [yani yaratılan dünyanın] odak noktasında olduğunu dolayısıyla boşluğun da odak noktasında insanın bulunduğunu ifade eder. Soyut ve maddi uzam içerisinde beklenti ve ihtiyaçlarını gidermek için arayış içinde olan insan, eskiden bu yana boşlukları doldurma yolları aramıştır. Bunu da en temelde iletişimde kullandığı sözcüklerle sağlamıştır.

Eserin üçüncü bölümünü “Dilsel Boşluk” oluşturmaktadır. Yazar’a göre dilsel boşlukları tam anlamıyla tespit etmek pek de mümkün değildir. Bunun sebebi ise böyle bir işe girişmenin o dilin tüm edebî metinlerinde söz varlığının taranmasını gerektirmektedir. Bu da oldukça güçtür. Ancak doğru sınırlandırmalar yapılırsa boşluklar kısmen de olsa tespit edilebilir. Üçüncü bölümde ilk olarak “kavramsal boşluk” konusu ele alınmakla birlikte dil ve kültür arasındaki ilişkiden doğan kültürel boşluk ve kültürdilbilim konularına da değinilmiştir. Bunun dışında “Dilsel Boşluk”, “Diller Arası Boşluklar”, “Dil İçi Boşluklar” ve “Dil İçi Boşlukların Tespitinde Kullanılan Ölçütler” başlıkları altında da boşluklarla ilgili detaylı bilgilere yer verilmiştir. Diller arasındaki boşlukların ortaya çıkarılmasını hedefleyen çalışmanın bu bölümünde yazar’ın özellikle üzerinde durduğu konulardan birisi boşlukların tespitinde kullanılan ölçütlerin neler olduğudur. Ona göre sözlüksel boşluk ölçütleri şu şekildedir:

- *Öncelikle boşluk aranacak sözcüksel alanlar belirlenmelidir. (Dil İçi-Diller Arası)*
- *Kavramsal olarak varlığından bahsedilemeyen olası bir sözlüksel öge boşluk değeri taşımayacaktır. (Sözlüksel olarak inkânsız kavramlar için boşluktan bahsedilemez. Dil konuşurları tarafından ihtiyaç duyulan kavram, sözlükselleşmeyi gerektirecek kadar canlı ve belirgin olmalıdır.) (Dil İçi-Diller Arası)*
- *Belirlenmiş olan sözcüksel alanın bütün öğeleri için geçerli olacak değişkeler açıklanmalıdır. Belirlenen değişkeler bir matriksin satır ve sütunlarına yerleştirilebilir olmalıdır. (Dil İçi)*
- *Dilsel anlamda bir boşluktan bahsedebilmek için, parametreler matriksinin her satırında veya sütununda en az bir sözcüksel öge olmalıdır. (Dil İçi)*
- *Bütün bir cümle tek bir sözcükle değiştirilemez ya da açıklanamaz. (Dil İçi-Diller Arası)*
- *Eylemler, belirtenler (referential indice) içeremez. (Dil İçi-Diller Arası) (Kısa, 2023: 111).*

Eserin dördüncü bölümünü de “Sözlüksel Boşluk” konusu oluşturmaktadır. Bu bölümde sözlüksel boşluklar ile ilgili Chomsky ve Halle, Rejendran, Jansen, Cruse, Proost, Lehrer gibi dilbilimcilerin çalışmalarına ve görüşlerine değinilmiştir. Kısa’ya göre ise “*Sözlüksel düzeyde meydana gelen boşluklar, ya iki dilin söz varlığının tarama yoluyla karşılaştırılması ile ya da bir dilden başka bir dile yapılan çeviri çalışmalarında tespit edilebilir*” (2023: 81). Bu bölümün devamında da boşlukları doldurma yöntemlerinden bahsedilmiştir.

Eserin son bölümünü ise “Bulgular: Sözcük Düzeyinde Boşluklar” oluşturmaktadır. Yazar, bu bölümde toplamış olduğu verileri tematik ve gramatik açıdan tasnif etmiştir. Bu bölüm üç ana başlık altında ele alınmış ve bazı sözcükler için de görsellerden yararlanılmıştır. Bu ana başlıkların ilki “Adlarda Boşluklar”dır. Ad ve ad soylu yapılar, bu bölüm altında işlevlerine göre “özel” ve “cins/tür” adları şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu bölümde, özellikle cins/tür adları kategorisinde paylaşılan ve sözlüksel boşluk olarak işaretlenen sözcükler dikkat çekicidir. Tematik olarak cins/tür adlarındaki boşluklara bakıldığında insan, tabiat ve toplum kategorilerindeki sözcüksel boşluklar ilgili kavram alanlarında boşluk olarak işaretlenmiştir. Aynı tutum “Eylemlerde Boşluklar” ve “Edatlarda Boşluklar” bölümlerinde de sürdürülmüştür.

Sözlüksel boşluklar ve dilsel boşluklar hakkında yapılmış çalışmalara bakıldığında şimdiye kadar Türkiye’de iki çalışma öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki Akşehirli’nin 2013 yılında yayınlanan *Türkçede AD+II: AD+sIz Karşıtlık Örüntüsü ve Olası Sözlüksel Boşluklar* adlı makalesi ikincisi ise İlbaş’ın 2021 yılında Gazi Kitabevinde yayımlanan *Türkiye Türkçesinde Dilsel Boşluk* adlı çalışmasıdır. İki dilin karşılaştırılması ile ortaya çıkabilecek boşluklar bakımından ise bu çalışma diğerlerinden farklıdır. Çünkü daha önce diller arası bir çalışma yapılmamıştır. Bu bakımdan eserin “Sözlüksel Boşluk” kavram alanına ve işaretleyicilerine dair yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı ve alanında kaynak bir çalışma niteliği taşıyacağı düşünölmektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu makale için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Makale tek yazarlıdır.

Destek Beyanı

Araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

Çıkar Beyanı

Makale tek yazarlıdır. Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

- Akşehirli, S. (2013). Türkçede AD+II: AD+sIz Karşıtlık Örüntüsü ve Olası Sözlüksel Boşluklar. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, (2), 49-63.
- İlbaş, S. (2021). *Türkiye Türkçesinde Dilsel Boşluk*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kısa, O. (2023). *Güncel Türkçe Sözlük'te Sözlüksel Boşluk (Türkmen Türkçesi Temelinde)*. İstanbul: Aktif Yayınevi.